

17 297**Nadere regelen ten behoeve van transseksuelen omtrent het wijzigen van de vermelding van de kunne in de akte van geboorte****MEMORIE VAN ANTWOORD**

Ontvangen 19 maart 1985

Naar aanleiding van het voorlopig verslag van de Vaste Commissie voor Justitie merk ik, mede namens de Staatssecretaris van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur, het volgende op.

Algemeen

De leden van de fracties van C.D.A., V.V.D., P.v.d.A. en D'66 konden instemmen met de strekking van het wetsvoorstel.

De leden van de fractie van de P.v.d.A. drongen er op aan snelle invoering van het voorliggend voorstel te bevorderen nadat het kracht van wet zal hebben verkregen. Zij vroegen zich af waarom was nagelaten de tekst van artikel II van het voorstel aan te passen aan het voornemen dat in de Tweede Kamer was uitgesproken. Meegedeeld was immers dat de inwerkingtreding van deze wet niet afhankelijk zou worden gesteld van aanpassingen van andere nog tot stand te brengen wetgeving. Waarom bepaalt bijvoorbeeld bedoeld artikel niet dat de wet meteen, danwel dertig dagen na afkondiging in het Staatsblad van kracht wordt, zo vroegen deze leden.

De omstandigheid dat artikel II niet is gewijzigd naar aanleiding van het in de nota naar aanleiding van het eindverslag Tweede Kamer (blz. 3) ingenomen standpunt dat de inwerkingtreding van het wetsontwerp niet op de aanpassing van andere wetgeving behoeft te wachten, betekent evenwel niet dat een spoedige inwerkingtreding van het wetsontwerp niet zal worden bevorderd. Zekerheidshalve – onverwachte omstandigheden kunnen zich immers te allen tijde voordoen – is de huidige formulering van de inwerkingtreddingsbepaling gehandhaafd. Hieruit mag evenwel niet worden afgeleid dat, in tegenstelling tot hetgeen in de nota naar aanleiding van het eindverslag II is opgemerkt, de inwerkingtreding van het wetsontwerp toch zou moeten wachten op de aanpassing van andere wettelijke regelingen. Een spoedige totstandkoming van het koninklijk besluit tot vaststelling van de datum van inwerkingtreding van de wet zal door mij bevorderd worden.

De leden van de fracties van S.G.P., G.P.V. en R.P.F. bewaarden grote reserves ten aanzien van de materie die in dit wetsvoorstel aan de orde is, ook nadat zij zorgvuldig kennis genomen hadden van de met de Tweede Kamer gewisselde stukken en de in die Kamer gevoerde discussie. Het onverkwikkelijkt van het geheel zagen zijn in het gegeven dat discussie over

het onderwerp waarover in essentie gesproken zou behoren te worden, in het kader van dit wetsvoorstel eigenlijk buiten de orde is. De Kamer staat voor een voldongen feit.

Deze leden vroegen zich voorts af of het met dit wetsvoorstel wel gaat om geïsoleerde, incidentele wetgeving. Gaat het niet veeleer om een facetje van wat nu en in de toekomst langs de weg van medische manipulatie mogelijk is? Bij de parlementaire behandeling ter overzijde is immers reeds van meerdere kanten gepleit voor verdere maatregelen, voor verruiming van de mogelijkheden.

Kan het – met andere woorden – zijn dat de Kamer hier geconfronteerd wordt met een stukje van de puzzel zonder de voorstellen te kennen die te voorschijn komt als alle stukjes op hun plaats liggen? Zou het niet zo kunnen zijn dat de voorstelling als zij in één keer en in haar totaliteit zou zijn onthuld, grote bedenkingen bij velen in de Kamer en in de bevolking zou hebben opgeroepen? Deze leden merkten op dat deze situatie zich al veel vaker heeft voorgedaan. Inhoudelijke discussie over zaken van medische ethiek blijft achterwege en de wetgever lijkt zich neer te leggen bij de geschapen toestand. Valt te verwachten dat deze gang van zaken blijft voortduren?

Ik ben van mening dat het verschijnsel transseksualiteit geheel op zichzelf staat en geen deel uitmaakt van een veel meer omvattende problematiek.

Transseksualiteit is een in de medische wereld duidelijk onderscheiden verschijnsel met specifieke kenmerken. De overtuiging tot het andere geslacht te behoren, gepaard gaande met een afwijking van de aangeboren geslachtsorganen en geslachtelijke kenmerken, alsmede een onweerstaanbaar verlangen 'van geslacht te veranderen' worden in het algemeen als de essentiële kenmerken van de transseksualiteit aangemerkt. Bovengenoemde symptomen brengen met zich dat het verschijnsel duidelijk kan worden onderscheiden van bijv. homoseksualiteit en travestitisme.

De stelling dat de wetgever zich bij de geschapen toestand heeft neergelegd, bestrijd ik. De omstandigheid, dat in de praktijk geslachtstransformerende operaties plaatsvonden, heeft er niet toe geleid dat er zonder meer naar werd gestreefd ook de administratieve aanpassing door wijziging van artikel 29 Boek 1 B.W. mogelijk te maken.

Naar aanleiding van arresten van de Hoge Raad (van 13 december 1973, N.J. 1973, 130 en 3 januari 1975, N.J. 1975, 187), waardoor wijziging van de geslachtsaanduiding via de in artikel 29, eerste lid, Boek 1 B.W. voorziene misslagprocedure in geval van transseksualiteit onmogelijk werd, heeft de Gezondheidsraad – op verzoek van de toenmalige staatssecretaris van Volksgezondheid – twee adviezen uitgebracht over deze problematiek, te weten het interimadvies inzake transseksisme dd. 21 oktober 1977 en het interimadvies inzake een wettelijke regeling tot wijziging van de geslachtsaanduiding in de geboorteakte van transseksuelen dd. 10 juli 1979. Na zorgvuldige bestudering van deze adviezen en na overleg met enkele medische deskundigen, die ervaring hebben op het gebied van de begeleiding en behandelig van transseksuelen, is de voorbereiding van het onderhavige wetsontwerp ter hand genomen. Daarbij zijn ook de Zweedse en Duitse wetten inzake transseksualiteit bestudeerd.

Uit het vorenstaande moge duidelijk zijn dat het wetsontwerp niet is geïnitieerd dan nadat een grondige studie van zowel de medische als juridische aspecten van het verschijnsel transseksualiteit had plaatsgevonden.

Historische achtergrond

De leden van de fracties van S.G.P., G.P.V. en R.P.F. wezen erop dat op blz. 11 en 12 van de memorie van toelichting een beschrijving wordt gegeven van de voorgeschiedenis van het ontwerp. Op blz. 12 wordt de geruchtmakende geslachtstransformerende operatie genoemd die in of

kort na 1960 geleid heeft tot een adviesaanvraag van de toenmalige staatssecretaris van Sociale Zaken en Volksgezondheid bij de Gezondheidsraad. Overwogen werd het uitvoeren van een dergelijke operatie strafbaar te stellen.

Heeft, zo vroegen de leden van de fracties van S.G.P., G.P.V. en R.P.F., men na enkele voorlopige verkenningen de ontwikkelingen maar verder afgewacht en de kwestie op zijn beloop gelaten? Lagen er wellicht te omschrijven overwegingen ten grondslag aan het «beleid» niet tot het initiëren van verbodswetgeving over te gaan? Wil de minister bij zijn antwoord ook aandacht besteden aan de argumenten die (eventueel) zijn meegewogen en wèl voor verbodswetgeving pleitten, zo vroegen deze leden. Is toendertijd onderzocht of er in andere landen verbodswetgeving van kracht was dan wel werd overwogen? Hoe is de situatie nu?

Zoals in de memorie van toelichting (blz. 12) is uiteengezet beoogde de toenmalige staatssecretaris van Sociale Zaken en Volksgezondheid met zijn adviesaanvraag meer zekerheid te krijgen over de vraag of in redelijkheid mag worden gesteld, dat in sommige gevallen van een transformatie (psycho-)therapeutisch effect te verwachten valt, alvorens hij bij de Minister van Justitie zou aandringen een voorstel tot wijziging van het Wetboek van Strafrecht in te dienen, waarbij deze operatie strafbaar zou moeten worden gesteld.

In zijn rapport van 7 oktober 1965 merkte de Gezondheidsraad onder meer op dat in redelijkheid niet mag worden gesteld dat in sommige gevallen van een operatieve geslachtstransformatie (psycho-)therapeutisch effect te verwachten valt.

Het rapport leidde er toe dat gedurende een aantal jaren in Nederland geen geslachtstransformerende operaties meer plaatsvonden. Van verschillende kanten is er kritiek geuit op de in dit rapport vervatte conclusies (bijv. O.M. de Vaal, Man of Vrouw/dilemma van de transseksuele mens 1971, blz. 156–157 en A. Pen, Transseksualisme bij mannen, Tijdschrift voor psychiatrie 1973, 353–370).

In de medische wereld bleek er verschil van mening te bestaan over het therapeutische effect van de geslachtstransformerende ingrepen. In dit verband zij opgemerkt dat de commissie van de Gezondheidsraad in haar rapport erkent dat zij haar oordeel heeft moeten vormen op een smalle basis van kennis en dat haar uitspraak dientengevolge moet worden verstaan als een niet op zuiver wetenschappelijke gronden gefundeerd waarde-oordeel (zie paragraaf 2.2 onder g).

Een en ander heeft ertoe geleid dat aan het zeer ver strekkende voorstel tot strafbaarstelling van geslachtstransformerende operaties geen uitvoering is gegeven. Daarbij zij aangetekend dat sedert het verschijnen van voornoemd rapport de discussie in medische kring over deze problematiek is aangewakkerd en tot een grote stroom publikaties in medische vakbladen heeft geleid. Ten behoeve van de studie en behandeling van transseksuelen werd in 1972 de Stichting Nederlands Gender Centrum opgericht. Ook in het buitenland bestond er een groeiende belangstelling voor het verschijnsel transseksualiteit en kwamen geslachtstransformerende operaties in de publiciteit.

De ontwikkelingen in de wetenschappelijke opvattingen met betrekking tot transseksualiteit, die zich sedert 1965 hebben voorgedaan, waren in 1974 aanleiding voor de toenmalige staatssecretaris van Volksgezondheid en Milieuhygiëne om wederom een adviesaanvraag tot de Gezondheidsraad te richten.

Mij zijn geen strafrechtelijke bepalingen bekend met betrekking tot het verrichten van geslachtstransformerende operaties.

Minderjarigheid

In het eerste lid van artikel 29a staat geen minimum leeftijdsgrens van 18 jaar bepaald, hoewel daarvoor van sommige zijden wel is gepleit, zo

merkten de leden van de C.D.A.-fractie op. Een dergelijk voorstel is niet overgenomen uit het oogpunt van «deregulering». In verreweg de meeste gevallen zal en kan de bedoelde medische behandeling eerst na het bereiken van deze leeftijd worden toegepast. Toch achtte de minister het mogelijk – en ook dat voerde hij als argument aan – dat in een beperkt aantal gevallen deze medische behandeling vóór het bereiken van genoemde leeftijd zal aanvangen. Op bladzijde 14 van de nota naar aanleiding van het verslag (stuk nr. 10) wordt geantwoord dat, aangezien de minderjarige transseksueel handelingsonbekwaam is, de ouders of voogden als wettelijke vertegenwoordigers van het kind het verzoek om wijziging van de geboortakte moeten indienen. Hoe staat het in dat verband met de toestemming van ouders of voogden met betrekking tot de aanvraag van de daaraan voorafgaande medische behandeling? Ouders of voogden zullen als wettelijke vertegenwoordiger van de minderjarige hun toestemming moeten geven tot de overeenkomst gericht op de geslachtstransformerende behandeling, zoals een hormoonbehandeling of een plastisch-chirurgische ingreep.

Hoger beroep

De leden van de C.D.A.-fractie wezen erop dat in het oorspronkelijke artikel 29 van Boek 1 B.W., dat de verbetering regelt van een akte die onvolledig is of een misslag bevat, de mogelijkheid van hoger beroep bestaat tegen de beschikking van de rechtbank binnen twee maanden na dagtekening. Eerst nadat de beschikking in kracht van gewijsde is gegaan, kan zij worden ingeschreven. Waarom, zo vroegen de leden van de C.D.A.-fractie, is in het eerste lid van artikel 29d niet in een dergelijk beroep voorzien? Moet deze omissie niet alsnog worden ingevuld? Indien weglating bewust heeft plaatsgevonden, op grond van welke motieven is dat dan gebeurd?

In artikel 29d is de in artikel 29 Boek 1 B.W. voorziene beroepstermijn niet overgenomen, omdat ten aanzien van verzoeken om wijziging van de geslachtsaanduiding de in artikel 429n Rv. ten aanzien van verzoekschrift-procedures in het algemeen voorziene beroepstermijn van toepassing is. Er bestaat geen aanleiding om ten aanzien van de onderhavige verzoeken af te wijken van deze beroepstermijn. De in artikel 29, eerste lid, Boek 1 B.W. voorziene termijn wijkt af van het tweede lid van voornoemd artikel. Van een omissie is derhalve – gelet op het vorenstaande – geen sprake.

Kinderen

De leden van de fractie van de P.v.d.A. hadden kennis genomen van de gedachtenwisseling in de Tweede Kamer over de erfrechtelijke positie van buiten echt verwekte kinderen die door een transseksueel na wijziging van zijn kunne op het geboortebewijs immers niet meer kunnen worden erkend. Ook zij achtten het van groot belang dat er duidelijkheid komt over de positie van deze kinderen. Kan er een overzicht worden gegeven van de mogelijke oplossingen voor het gesignaleerde probleem, zo vroegen deze leden.

Ik wijs er in de eerste plaats op dat het probleem van de erfrechtelijke positie van buiten echt verwekte, niet-erkende kinderen van transseksuelen nog in studie is op mijn departement.

Vooropgesteld zij dat het hier gaat om een zeer ingewikkeld probleem, waarbij niet uit het oog mag worden verloren dat ook buiten het geval van transseksualiteit, zich situaties kunnen voordoen waarbij kinderen geen familierechtelijke betrekkingen kunnen krijgen met hun vader, bijv. in het geval van overlijden of onbekendheid van de identiteit. Uit een oogpunt van gelijke behandeling is het naar mijn mening niet wenselijk dat ten behoeve van deze specifieke gevallen een aparte regeling zou worden gecreëerd.

In dit verband zij erop gewezen dat het huidige recht ook al een zekere oplossing biedt; de transseksuele vader kan immers – gedurende de zwangerschap van de vrouw en voordat de administratieve aanpassing heeft plaatsgevonden – het kind als ongeborn vrucht erkennen bij een speciale door de ambtenaar van de burgerlijke stand opgemaakte erkenningsakte of bij notariële akte. Artikel 2 Boek 1 B.W., bepaalt immers dat het kind waarvan een vrouw zwanger is als reeds geboren wordt aangemerkt zo dikwijls zijn belang dit vordert. Deze erkenning heeft tot gevolg dat het kind dezelfde erfrechtelijke positie krijgt als het staande huwelijk geboren kind.

Verzoekers die de Nederlandse nationaliteit niet bezitten

De leden van de C.D.A.-fractie wezen erop dat door aanvaarding van het amendement op stuk nr. 19 de Tweede Kamer de termijn van drie jaar, die de regering in het derde lid van artikel 29a had opgenomen, vervangen heeft door een termijn van één jaar. De leden van de fractie van het C.D.A. achtten – samen met de minister – deze wijziging geen verbetering. Sluit de formulering die bij amendement is gekozen inderdaad uit dat EG-pas-santen gebruik maken van deze regeling, zo vroegen deze leden.

Deze leden vroegen voorts op welke wijze de zaak geregeld is in de Zweedse, Duitse en Italiaanse wetgeving voor de personen, die de nationaliteit van die landen niet bezitten.

De huidige formulering van het derde lid van artikel 29a houdt in dat personen van vreemde nationaliteit een verzoek om wijziging van hun geslachtsaanduiding alleen kunnen doen indien zij – afgezien van de materiële voorwaarden – ten minste één jaar, onmiddellijk voorafgaande aan het verzoek woonplaats hebben in Nederland en beschikken over een rechtsgeldige verblijfstitel. De door de leden van de C.D.A.-fractie genoemde E.G.-passanten – aangenomen dat daarmee bedoeld worden E.G.-onderdanen die niet de zogenaamde begunstigde status bezitten – kunnen dus geen gebruik maken van deze regeling.

Met betrekking tot de regelgeving terzake in andere landen wijs ik erop dat de Duitse wet alleen van toepassing is op personen van Duitse nationaliteit en op vluchtelingen en staatlozen die woonplaats hebben in Duitsland. De Zweedse wet is alleen van toepassing op personen van Zweedse nationaliteit. De Italiaanse wet van 14 april 1982, nr. 64 bevat geen bepalingen met betrekking tot de nationaliteit.

De leden van de fracties van S.G.P., R.P.F. en G.P.V. meenden uit de discussie in de Tweede Kamer te mogen opmaken dat de bewindsman niet erg optimistisch gestemd is over de mogelijke uitkomst van de 'internationaal te nemen stappen, opdat ook elders wetgeving komt die op de Nederlandse gelijkijkt'. Is gebleken dat behalve in de Bondsrepubliek en Italië weerstanden tegen een soortgelijke regeling bestaan? Zo deze weerstanden bestaan, van welke aard zijn deze dan en hoe krachtig? Op welke wijze valt te verklaren dat in West-Duitsland en Italië wel wetgeving terzake tot stand kwam?

Uit de omstandigheid dat ik vooralsnog weinig resultaat verwacht van internationale initiatieven om tot meer harmonisatie te komen ten aanzien van wetgeving op het gebied van transseksualiteit, mag niet worden afgeleid dat in de landen, waar geen wetgeving terzake bestaat, weerstanden zouden bestaan tegen invoering van wettelijke regelingen op dit terrein. Het valt aan te nemen dat in deze landen wetgeving terzake thans niet wordt overwogen omdat daarvoor geen of nog onvoldoende aanleiding bestaat. De Duitse wetgeving is een uitvloeisel van een uitspraak van het Duitse Constitutionele Hof (Bundesverfassungsgericht) van 11 oktober 1978, volgens welke uitspraak de menselijke waardigheid en het fundamentele recht op vrije ontplooiing van de persoonlijkheid vereisen dat de geslachtsaanduiding moet worden gewijzigd indien er volgens medische opvattingen sprake is van een geval van inversibele transseksualiteiten er chirurgische ingrepen tot lichamelijke aanpassing hebben plaatsgevonden.

De overwegingen die hebben geleid tot de Italiaanse wet, zijn mij niet bekend.

Evaluatie

De leden van de fracties van S.G.P., G.P.V. en R.P.F. memoreerden dat het voorgestelde artikel 29a doorslaggevende betekenis toekent aan de overtuiging van iedere Nederlander dat hij tot een andere kunne behoort dan in zijn akte van geboorte is vermeld. Welke betekenis wordt toegekend aan een zo mogelijk nog sterkere en nog dieper gewortelde overtuiging van iemand die achteraf ervan doordrongen is geraakt dat de behandeling ten onrechte heeft plaatsgevonden? Heeft evaluatie plaats gehad in de gevallen waarin van bedoelde behandeling sprake was?

Ik wijs erop dat het onderhavige wetsontwerp niet uitsluit dat de transseksueel die nadat wijziging van zijn geslachtsaanduiding heeft plaatsgevonden toch wenst te behoren tot zijn oorspronkelijke geslacht, wijziging van zijn geslachtsaanduiding in zijn oorspronkelijke geslacht kan verkrijgen. De in de artikelen 29a en 29b voorziene voorwaarden zijn dan onverkort van toepassing. Hierbij zij aanstonds aangetekend dat het aantal zgn. spijtoptanten zeer gering is. Dit wordt verklaard door het uitvoerige onderzoek door deskundigen dat voorafgaat aan de beslissing tot lichamelijke aanpassing. Het ligt in de rede dat deskundigen, die met een zgn. spijtoptant geconfronteerd worden, zullen nagaan hoe in het verleden de beslissing tot geslachtstransformerende operaties is voorbereid.

De Minister van Justitie,
F. Korthals Altes